

Стручни рад

Вељко ЂУРИЋ МИШИНА*
Музеј жртва геноцида – Београд

Милош П. ЦРНОМАРКОВИЋ**

КРАЉ АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ И МАНАСТИР ВИСОКИ ДЕЧАНИ

Апстракт: Краљ Александар Карађорђевић гајио је посебан однос према манастиру Високи Дечани. Међутим, сачувана и доступна архивска грађа не може да допринесе стварању комплетније слике тог односа, па овај текст представља само мали допринос реконструкцији истог. Своје добротворство према овом манастиру краљ је показивао на разне начине. Тако је, на пример, платио набавку манастирских звона у износу од 36.000 динара. У знак захвалности за сва добротворства, портрет краља Александра постављен је у једну од манастирских одаја.

Кључне речи: Александар Карађорђевић, Високи Дечани, звона, портрет, путир, скривнице.

У припремама велике свечаности проглашења обнављања Патријаршије 1920. године у београдској Саборној цркви планирано је, између осталог, доношење неколико реликвија од посебног историјског значаја из различитих сакралних објеката.¹ Поштујући ту препоруку, архиепископ и митрополит пећски Гаврило Дожић је 14/27. августа 1920. године обавестио Министарство вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца да је одредио игумана Леонтија Нинковића, настојатеља манастира Високи Дечани, да носи „крст цара Душана, најстарије евангелије дечанске Лавре и епитрахиљ, ораp и кадионицу из доба Црнојевића“.²

* доктор историјских наука, office@muzejgenocida.rs

** магистар историјских наука, crnomarkovic.milos.1962@gmail.com

1 О овоме видети у: Вељко Ђурић Мишина. „Избор и устоличење патријарха Димитрија (Павловића)“. *Прилози за историју Српске православне цркве*. Књига 1. Лепосавић 2006, стр. 9–97.

2 Архив Југославије, фонд 69, 1-1 (у даљем тексту: АЈ,...) – Писмо архиепископа и митрополита пећког Гаврила Дожића, број 1261 од 27/14. августа 1920, Министарству вера.

После свечане интронизације патријарха Димитрија, на Велику Госпојину (28. августа 1924) у Пећкој Патријаршији, краљ Александар Карађорђевић се упутио у манастир Високи Дечани, према коме је гајио посебна осећања.³

МОНАСТИРСКА ЗВОНА

Краљ је своје добротворство показивао на разне начине. Тако је, на пример, платио набавку манастирских звона, што је, по свему судећи, обећао приликом свог боравка у манастиру (1924). На основу краљевог наређења, управник Двора је затражио понуду од београдске филијале „Адиса“, Акционарског друштва за саобраћајне, рудничке и пољопривредне потребе из Суботице. Из понуде тог предузећа види се да је цртеж урађен у Београду, да ће звоно бити тешко 400 килограма и да ће на њему бити утиснут грб и натпис. Цена је износила 47,50 динара по килограму. Понуђач се обавезао да посао обави у року од четири до шест недеља. На крају понуде нагласио је да је у потпуности свестан – што се тиче квалитета, израде, звука итд. – високог места, којем доставља понуду.⁴

Управа Двора је одлучила да се понуда прихвати и да плати 36.000 динара.⁵

Тешко је утврдити шта се десило па ово решење није одмах достављено понуђачу, већ је то урађено тек 14. јануара 1926. У одговору „Адиса“ Управи Двора било је нешто ново:

„Част нам је потврдити Вам пријем Вашег акта бр. 4368/26 од 14. јануара т. г., којим смо извештени, да је наша понуда за испоруку једног звона од 300 кгр., и једног од 400 кгр. са прибором од конструктивног гвозђа прихваћена, те нам је част известити Вас, да ће звона 2. априла т. г. бити предата у Суботици на Вашу адресу.“⁶

Вршилац дужности управника Двора обавестио је, 31. марта 1926. године, старешину Високих Дечана да је звоно које је даровао краљ Александар већ готово и да ће 2. априла послати из Суботице за Косовску Митровицу. Нагласио је „да се о превозу звона од Косовске Митровице до Дечана изволите побринути“.⁷

3 Гласник Српске православне Патријаршије, бр. 17 од 1/14. септембра 1924, стр 271. О односу краља према манастиру писао је и дечански игуман: Леонтије Нинковић. Краљ и краљица у Лаври Високи Дечани. Пећ 1925.

4 АЈ, 74, 344-218, Понуда Адиса, Акционарског друштва за саобраћајне, рудничке и пољопривредне потребе из Суботице, од 23. новембра 1925, Управи Двора.

5 АЈ, 74, 344-218. – Решење Управе Двора, бр. 4368 од 23. новембра 1925. године

6 АЈ, 74, 344-221 – Писмо Адиса, од 27. марта 1926, Управи Двора.

7 АЈ, 74, 344-220 – Писмо Управе Двора, бр. 1352 од 31. марта 1926, старешни манастир Високи Дечани.

Архимандрит Леонтије је 4. маја/20. априла 1926. године, одговорио да је звоно „у реду примљено и на своје место постављено“.⁸ Судићи по белешци на маргини коју је саставио вршилац дужности управника Двора, о овоме је обавештен и краљ Александар.⁹

ПОРТРЕТ КРАЉА АЛЕКСАНДРА У ДЕЧАНИМА

Тешко је утврдити ко је први предложио да се уради портрет краља Александра и постави у манастирске одаје. Да је краљ прихватио тај предлог, показује и посао који је убрзо кренуо својим током. Потоња преписка казује да је прво одређена соба, потом је договорено да се за њу ураде сто и столице, да се наручи велики портрет и постави у раскошан рам.

Управник Двора је писао игуману Леонтију о току послова и обавестио га да сто који је урађен није био онакав каквог су замислили па ће наручити нови по предлогу архитекте Пере Поповића. „За слику Њ. В. Краља издао сам налог да се ради. Добро би било да се пошаљу размере зида, где би та слика дошла, па према томе да наручи у којој ће се величини радити.“¹⁰

У наставку писма управник Двора је одговорио да у дворском споменару нема фотографија о боравку краља у Дечанима и нагласио да ће их радо послати у случају да их нађе. На крају је замолио игумана да му достави један примерак књиге о Дечанима.

Сачуваним документима тешко је утврдити нешто више детаља о томе ко је радио портрет краља и још понеким проблемима везаним за остварење обећања.

Сачувана документација не може да помогне у одговору на питање зашто се реализација договореног посла отегла месецима, па и годинама.

Управник Двора је 20. децембра 1928. писао управи манастира Дечана: „Молим да јавите Управи Двора тачне димензије собе односно зида на којем ће висити слика Њихових Величанстава како би се према томе могла одредити величина слике.“¹¹ Игуман Леонтије је одговорио 25. децембра написавши да је висина собе 3,5 метара.¹² Наредне године сликар је сликао портрете краља и краљице, предао их Управи Двора, Управа је о томе обавестила манастир и послала их.

8 АЈ, 74, 344-219 – Писмо старешине манастира Високи Дечани, бр. 58 од 4. маја/20. априла 1926, Управи Двора.

9 Писмо је заведено 10. маја у деловодни протокол под бр. 1988.

10 АЈ, 74, 229-230 – Писмо управника Двора, бр. 1914, старешини манастира Високи Дечани.

11 АЈ, 74, 344-231 – Писмо Управе Двора, бр. 7472 од 20. децембра 1928, старешини манастира Високи Дечани.

12 АЈ, 74, 344-232 – Писмо архимандрита Леонтија Нинковића, бр. 376 од 11/25. децембра 1928, Управи Двора.

Почетком априла 1930. игуман Леонтије је писао Управи Двора о новостима у манастиру:

„Са дубоком благодарности извјештава се Управа Двора да је г. Чедомир Деђић, дворски тапетар са актом Управе Двора број 2479 од 5. о. м. предао Управи св. Лавре двије слике Њ. В. Краља и Краљице и да је бавећи се у Дечанима и радећи ревносно, по жељи Њ. В. Краља, дивно и на опште задовољство украсио Краљев сто.

Учтиво се моли Г. Управник Двора да изволи поднијети Њиховим Величанствима Краљу и Краљици, у име св. Лавре, настојатеља и братства, најсрдачнију благодарност на високој пажњи према св. Лаври и благонаклоном дару слика и обнове историјског краљевског стола св. Немањића, који Његовом Височанству насљедно припада.“¹³

МАНАСТИРСКИ ПУТИР

Краљ је пожелио да се стари путир допреми у Двор у Београду. Тешко је закључити чему је требало да послужи. Како се краљевска жеља мора испунити, старешина манастира Леонтије је 29. новембра/12. децембра 1925. обавестио управу Двора да је „Управа Лавре упутила поштанским пакетом стари путир од сребра богато позлаћен, прилог В. Дечанима од некога Радивоја из 7076 (1568) године на углед и употребу, са молбом да потврду пријема“.¹⁴

После пријема пакета, министар Двора је забележио да се путир „прими и по употреби има се одмах да врати манастиру“.¹⁵ Одговор управи Високих Дечана је написан тек 16. јануара 1926. године.¹⁶

Тешко је утврдити шта се догађало у потоњим месецима и годинама јер нема сачуване грађе. Прва сачувана документа потичу из средине 1931. године. То је писмо архимандрита Леонтија управи Двора:

„Према Високом акту Управе Двора Њ. В. Краља бр. 4666 од 15/12 – 1925, Управа Л. В. Дечани послала је један стари сребрени путир са натписом приложника, да се према њему изради путир за краљеву цркву. Управа Двора Њ. В. Краља потврдила је пријем путира бр. 4768 16/1 – 1926.

Моли се Управа Двора Њ. В. Краља да изволи известити Управу Лавре, да ли ће се путир поврати, јер је записан у инвентар Лавре.“¹⁷

13 АЈ, 74, 344-233 – Писмо архимандрита Леонтија Нинковића, бр. 144 од 14/1. априла 1930, Управи Двора.

14 АЈ, 74, 344-217 – Писмо архимандрита Леонтија Нинковића, бр. 183 од 29. новембра/12. децембра 1925, Управи Двора.

15 АЈ, 74, 344-218 – Белешка министра Двора, бр. 4768 од 22. децембра 1925. године.

16 АЈ, 74, 344-216 – Писмо управе Двора, бр. 4768 од 16. јануара 1926, Управи манастира Високи Дечани.

17 АЈ, 74, 344-235 – Писмо архимандрита Леонтија Нинковића, бр. 261 од 28. маја 1931, Управи Двора.

Управник Двора је одговорио архимандриту Леонтију:

„У одговору на акт Управе Царске Лавре В. Дечана бр. 261 од 29. V. 1931. године част ми је известити, да је путир, који је послат 15. децембра 1925. године из те Управе за Краљеву цркву, потребан још Управи Двора, те се умољавате да га држите у инвентару Лавре.“¹⁸

СКРИВНИЦЕ У МАНАСТИРУ ВИСОКИ ДЕЧАНИ

Краљ Александар Карађорђевић наредио је 1927. године да се испитају тврдње по којима се у зидовима манастира Високи Дечани налазе скривнице.¹⁹ На основу краљевог наређења, вршилац дужности управника Двора је покренуо уобичајени поступак: најпре је о свему обавестио архитекту Перу Поповића, потом је писао Среском поглаварству у Пећи.

„По наредби Његовог Величанства Краља г. Пера Поповић, архитект и начелник Министарства Грађевина у пензији има да сврши неке поверљиве послове у Дечанима. Моли се Поглаварство да г. Поповићу у свему буде на услузи а да г. Поглавар са г. Архимандритом Дечана и г. Поповићем образују комисију, која ће по улугствима г. Поповића свршити посао и о томе поднети извештај овој Управи за Њ. В. Краља.

Трошкови, у колико их буде било, платиће старешина манастира, а накнадне може тражити попуно своје касе од ове Управе.“²⁰

Истога дана написао је писмо и старешини манастира:

„По наређењу Његовог Величанства Краља упућује се г. Пера Поповић, архитекта-начелнк Министарства Грађевина у Дечане ради отварања скривница.

Молим Вас да у свему изађете у сусрет г. Поповићу који ће руководити послом.

Све потребне трошкове изволите измирити и по том рачуну доставити Управи Двора ради попуне масе повереног Вам Манастира.“²¹

Средином септембра 1927. архимандрит Леонтије је упутио „комисијски извештај о тражењу скривнице“.²²

18 АЈ, 74, 344-234 – Писмо управника Двора, бр. 3622 од 2. јула 1931, архимандриту Леонтију.

19 О скривницама и отимању реликвија видети у: Душан Т. Батаковић. *Дечанско ишћање*. Друго издање. Београд 2007, 252–253. О драгоценостима и реликвијама видети и у: Вељко Ђурић Мишина. „Неколико детаља о судбини повеље краља Стефана Дечанског“. *Башичина*, 20/2. Приштина – Лепосавић 2006, 323–329.

20 АЈ, 74, 344-224 – Писмо вршиоца дужности Управника Двора, од 7. септембра 1927, Поглаварству среском у Пећи.

21 АЈ, 74, 344-225 – Писмо вршиоца дужности Управника Двора, од 7. септембра 1927, старешини манастира Високи Дечани.

22 АЈ, 74, 344-227 – Писмо старешине манастира Високи Дечани, бр. 228 од 15. септембра 1927, Управи Двора.

„По наређењу Управе Двора од 7. ов. М. бр. 4434, потписати чланови Комисије прегледали смо по казивању г. архимандрита Леонтија сва места за која је имало веровање да су скривнице, па смо нашли:

I.

У западном црквеном зиду, код првог пиластра јужнога где је била празна фуга у сокленој оплати, констатовали смо вадећи малтер и засецајући необрађене комаде камена, да је све пуно зидано, и да према том нема никакве оставе.

II.

Прављени су улази у све кровове црквене, сем кубета и олтарске апсиде, па је констатовано да никакве оставе нема. У северном делу крова главне цркве нађен је само један празан, као куфер, израђен као сепетка и опшивен споља кожом а и изнутра постављен и снабдевен резом. Облика је више јајастог а величине 80/70/60 см. Овај је куфер предат г. Архимандриту на чување.

На заврештку додајемо да је олово у крову било попрскало, о чему ће г. Поповић, као стручњак, засебно реферисати.

Потписати чланови Комисије најлепше захваљујемо на поверењу и стојимо и даље на услузи.²³

Архитекта Поповић је саставио посебан извештај:

„Стављајући Вам овај извештај част ми је напоменути да и ако је што било на крову, однето је приликом поправке око 60 тих година прошлога века, а могуће и касније када су руски калуђери управљали овим манастиром, јер су они направили и лепе сталне прилазе на црквене кровове чак до кубета. Прича о сандуцима с утварима на тавану цркве Дечанске донекле могу бити истините судећи по нађеном куферу.

На завршетку додајем да је олово местимично на крову много попрскано због повреда или рђавог ливења (ливено је у Пећи) и да га треба претопити.

Приликом препокривања треба редиговати сву кровну конструкцију израђену од кестеновог дрвета, јер има и трулих делова.

Осим овог треба малтером залити веће фуге и преклошник у камену на фасади, пошто се претходно исчисте од засуте прашине и растиња, јер све то влажи зидове скроз и квари дивне фреске.

И најпосле треба двориште нивелисати на првобитан, класичан, терен, јер је од тзв. културног наноса црква затрпана и вода слабо одведена.

Прелазећи преко индиректне сплетке, које ми је правио госп. архимандрит Пећски и поред одређене наредбе Њ. В. Краља за овај специјални посао, ја вас молим Господине Управниче да изволите реферисати узвишеном Ктитору Њ. В. Краљу о овом мом извештају а нарочито о оправкама манастира В. Дечани, које треба предузети још одмах на пролеће, за зимус је олово на крову мало покрпљено.

Захвалан на поверењу, стојим вада на услузи.²⁴

23 АЈ, 74, 344-228 – Извештај су потписали архимандрит Леонтије, архитекта Пера Поповић и начелник Пећког среза.

24 АЈ, 74, 344-222 – Извештај Пера Поповића, од 18. септембра 1927, вршиоцу дужности управника Двора.

Управник Двора је реферисао краљу о овом извештају и о томе оставио службену белешку на крају писма.²⁵

ИЗВОРИ

- Архив Југославије – Београд:
– фонд Министарства вера (69)
– фонд Краљев двор (74)

ЛИТЕРАТУРА

- Батаковић 2007: Душан Т. Батаковић. *Дечанско њињање*. Друго издање Београд: Чигоја штампа.
- Ђурић Мишина В. 2006: В. Ђурић Мишина, „Избор и устоличење патријарха Димитрија (Павловића)“. *Прилози за историју Српске православне цркве*. Књига 1. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина.
- Ђурић Мишина В. 2006: В. Ђурић Мишина. „Неколико детаља о судбини повеље краља Стефана Дечанског“. *Башићина*, 20/2. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 323–329.

ШТАМПА

Гласник Српске православне Патријаршије, бр. 17 од 1/14. септембра 1924.

25 Извештај Пере Поповића је заведен 20. септембра у протокол под бројем 4640.

Veljko ĐURIĆ MIŠINA

Miloš P. CRNOMARKOVIĆ

THE KING ALEXANDAR KARADJORDJEVIĆ
AND THE MONASTERY VISOKI DEČANI

SUMMARY

The king Alexandar Karadjordjevic kept up a special relationships with the monastery Visoki Dečani. However, the saved and available archival material cannot contribute to the complete creation of the image of that relationships so that this text represents just a small contribution of the reconstruction of the same. The charity to this monastery was shown on various ways by the king. In that way, for example, he paid the purchase of monastery bells, in the amount of about 36.000 dinars. As a symbol of the gratitude for all his charities the portrait of the king Alexandar is put in one of monastery rooms. On the other hand, the king used the authority of the ruler to serve himself with some things from the monastery's inventory, as it was the case with the old wealthy gold plated, silver chalice with the aim to make the same chalice for the king's church, and to order the investigation to check the claims that there were monastery's hiding place inside the monastery.

Key words: Alexandar Karadjordjevic, Visoki Dečani, bells, portrait, plate, hiding place.